

الگوی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی

محبوبه جوکار*

چکیده

حیا به عنوان موهبتی الهی، از مهم ترین عوامل حفظ و بقای عفت عمومی جامعه است که در همه ادیان آسمانی، مورد تأکید قرار گرفته است. هدف این پژوهش، بررسی این موضوع است که آموزه های اسلامی چه شیوه هایی را برای تقویت حیا در افراد توصیه نموده تا با محور قرار دادن آنها، جامعه اسلامی از مفاسد و انحرافات جنسی مصونیت یابد؟ روش این پژوهش، توصیفی - تحلیلی است که سعی نموده با محور قرار دادن آیات و روایات موجود درباره حیا، عفاف و نیز حریم روابط زن و مرد نامحرم و تحلیل و بررسی آنها، به الگوی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی دست یابد. از نتایج مهم این تحقیق آن است که تقویت حیا به عنوان زیربنای عفاف و حجاب نیازمند دو رکن اساسی است: رکن اول آن، که اصلی تر و زیربنای رکن دیگر نیز هست، تربیت صحیح جنسی فرزندان در خانواده است و رکن دوم، رعایت حریم ها در جامعه و توجه به توصیه های دینی در این باب است که در متن مقاله به آنها اشاره خواهد شد.

کلیدواژه ها: حیا، عفاف، سبک زندگی، تربیت جنسی، مراقبت جنسی، اختلاط، تبرج.

مقدمه

آفرینش ایفا می‌کند؟ ۲. دین اسلام برای تقویت حیا، رعایت چه توصیه‌هایی را در خانواده لازم می‌داند. ۳. رعایت چه دستوراتی در جامعه، به تقویت حیا زنان و مردان جامعه اسلامی کمک می‌نماید؟

بدین منظور، ابتدا جایگاه حیا در آیات و روایات مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس به چگونگی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی در دو بخش «توصیه‌های اسلام در راستای تقویت حیا در خانواده» و «توصیه‌های اسلام در راستای تقویت حیا در جامعه» پرداخته می‌شود.

در بررسی پیشینه این تحقیق علاوه بر روایات موجود در این زمینه، می‌توان به کتاب‌هایی همچون *پژوهشی در فرهنگ حیا* نوشته عباس پسندیده اشاره نمود که نویسنده در چهار بخش به کلیاتی پیرامون حیا، قلمرو حیا، کم‌رویی و بی‌حیایی پرداخته است. *حریم عفاف* تألیف روح‌الله حسینیان و *عطر عفاف* از ناهید طیبی، نیز اگرچه به تناسب مباحث خود به بحث حیا اشاره مختصری داشته‌اند، اما محور بحث در این دو اثر، بر عفاف و حجاب متمرکز است. همچنین از بین مقالات موجود، می‌توان به مقالات «مدل اسلامی مصون‌سازی رفتار جنسی با تأکید بر پیشگیری و درمان انحراف‌ها و مشکلات جنسی» از مسعود نورعلیزاده میانجی، «گستره عفاف در زندگی انسان» از عزت‌السادات میرخانی، «حیا و خودآرایی، نقش آنها در سلامت روانی زن» از عباس رجبی و «نقش عفت و حیا در رضایتمندی زن و شوهر» از علی حسین‌زاده اشاره کرد. گرچه هریک از این مقالات به بررسی برخی ابعاد عفت و حیا پرداخته‌اند، اما تنها به بعد خانواده و یا جامعه اشاره کرده یا به هیچ‌یک از این دو نپرداخته‌اند و تنها به بیان مطالب استطرادی درباره حیا بسنده کرده‌اند. از این رو، هیچ‌یک از آثار نام‌برده شده، به

در تمام ادیان الهی روابط انسان‌ها با یکدیگر، از جمله روابط زن و مرد نامحرم، تابع حدود و ضوابطی است که چنانچه این روابط از چارچوب ضابطه‌مند خود خارج شود، آسیب‌های آن، فرد، خانواده و جامعه را درگیر خواهد نمود. بر این اساس، خالق حکیم علاوه بر به ودیعت گذاردن حیا فطری در آدمی به عنوان یک ارزش دینی که قرین عقل و ایمان است، با ارائه توصیه‌ها و ایجاد محدودیت‌هایی میان دو جنس، به افزایش حیا در آنان کمک نموده تا از رهگذر توجه به آن و تأمین سلامت جسم و روح و روان، به هدف نهایی از خلقت دست یابند.

بدین ترتیب، تحقیق حاضر به منظور تبیین راه‌های تقویت حیا در خانواده و جامعه، در پی پاسخ‌دهی به این سؤال است که الگوی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی چگونه است؟ در ارائه پاسخ به سؤال اصلی، تحقیق حاضر این فرضیه را دنبال می‌کند که از آیات و روایات برمی‌آید حیا امری فطری در وجود آدمی است، اما چنانچه دستورات دینی در باب تربیت جنسی و حفظ حریم میان محرم و نامحرم در خانواده و جامعه رعایت نشود، غبار حاصل از بی‌مبالاتی و مرزشکنی، می‌تواند حیا فطری را تحت الشعاع قرار داده و زنگار آن، انسان عقیف را به فردی لابلالی و بی‌قید تبدیل نماید و به تدریج جامعه را بر لبه پرتگاه قرار دهد. اما چنانچه توصیه‌های دینی در این باره رعایت شود، چهره کریه بی‌حیایی، بدحجابی و بی‌بندوباری‌های جنسی، از جامعه اسلامی رخت بر بسته و سلامت اخلاقی و معنوی جامعه تضمین خواهد شد. برای اثبات این فرضیه و دستیابی به پاسخ اصلی، ابتدا باید به سؤالات فرعی ذیل پاسخ داده شود:

۱. در آموزه‌های دین اسلام، حیا از چه جایگاهی برخوردار بوده و چه نقشی در دستیابی به هدف

هو الانقباض والانزواء عن القبیح مخافة الذم» (طریحی، ۱۳۷۵، ج ۱، ص ۱۱۶)؛ استحیاء به معنای گرفتن نفس از عمل زشت است و ترک چنین عملی به خاطر ترس از مذمت شدن.

راغب اصفهانی این گرفتگی روح و نفس و ترک زشتی را به خاطر زشتی خود عمل می‌داند نه برای ترس از مردم (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۲۷۰). تفاوت حیا و خجالت در این است که معمولاً شخص خجالت‌زده از عملی که قبلاً انجام داده ناراحت شده و تغییری در چهره‌اش پدیدار می‌شود، ولی شخص باحیا به وسیله همین ویژگی از عمل انجام‌نشده خودداری می‌کند (العسکری، ۱۴۰۰ق، ص ۲۳۹) و تغییر هیئت و حالت او نسبت به عمل پیش رو است. در واقع، حیا باعث پیش‌گیری از عمل زشت می‌شود، ولی خجالت حالتی است که بعد از انجام عمل به وجود می‌آید (طیبی، ۱۳۸۶، ص ۲۶) و به خاطر توسعه کلام گاهی به جای خجالت، واژه «حیا» به کار برده می‌شود.

عفاف

«عفاف» حالتی درونی و نفسانی است که زمینه‌گرایش فرد به پوشش و حجاب را فراهم می‌سازد. در تعریف «عفت» آمده است: «الْعِفَّةُ: حصول حالة للنفس تمتنع بها عن غلبة الشهوة» (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۵۷۳)؛ عفاف، به دست آوردن حالتی برای نفس است که از غلبه شهوت بر آن جلوگیری می‌کند.

تفاوت حیا و عفاف در این است که علمای اخلاق حیا را «ملکه» می‌دانند. ملکه صفتی است که در نفس آدمی راسخ و استوار شده باشد و یا استعدادی است که در پرتو آن، می‌توان کاری را با مهارت و ذوق انجام داد؛ مانند استعداد ریاضیات (احسائی، ۱۴۰۵ق، ج ۱، ص ۱۷۲).

سبکی که مقاله حاضر به بحث مذکور پرداخته، اشاره نکرده‌اند. بر این اساس، جنبه نوآوری مقاله حاضر نسبت به آثار موجود، نگاه نسبتاً جامع این مقاله به شیوه‌های تقویت حیا هم در خانواده و هم در جامعه با استفاده از آیات و روایات است.

در طول تاریخ اسلام راه‌اندازی جنگ نظامی، فرهنگی و عقیدتی دشمنان علیه مسلمانان به منظور ایجاد خستگی، سستی و تردید در عقاید و باورهای آنان و سپس تسلط بر آنها از طرفندهای همیشگی دشمنان بوده است. در این میان، هجوم فرهنگی و عقیدتی به دلیل ناملموس بودن و گستردگی ابعاد آن در حیطه تأثیرگذاری، می‌تواند به مراتب بسیار خطرناک‌تر از بعد نظامی آن باشد که یکی از ابعاد این هجوم، شکستن حریم میان زن و مرد نامحرم و عادی‌سازی روابط آنان با یکدیگر و رواج فحشا در جامعه اسلامی است. از آن‌رو که تقویت حیا از عوامل مهم مصون‌سازی جامعه اسلامی از ایجاد زمینه‌های انحراف جنسی و از موانع بزرگ تسلط دشمن بر مسلمانان است، دشمنان اسلام درصددند با شیوه‌های گوناگون، روز به روز از ارزش گوهر حیا کاسته و با ترویج بدحجابی و بی‌بندوباری اخلاقی، بیش از گذشته بر جوامع اسلامی و به‌ویژه کشور ما مسلط شوند. بر این اساس، امروزه با رواج اشکال مختلفی از بدحجابی، روابط ناسالم میان دو جنس در جامعه و نیز ترویج برخی مظاهر آزادی افسارگسیخته در جامعه اسلامی مان مواجهیم که این امر، ضرورت پرداختن به این موضوع را بیش از پیش نمایان می‌سازد.

مفهوم شناسی

حیا

«حیا» در لغت، گرفتگی نفس از عمل زشتی است که مورد مذمت دیگران می‌باشد. در کتب لغت آمده: «الاستِحْيَاءُ وَ

زبان و غیره مورد بررسی قرار داد. موارد مذکور، سبک زندگی در مقیاس فردی را بیان می‌کند. اما در مقیاس خانوادگی، اجتماعی، حکومت‌داری و بین‌المللی نیز سبک زندگی قابل بررسی است که در کتب و مقالات دیگری باید بدان پرداخته شود.

سبک زندگی اسلامی

منظور از «سبک زندگی اسلامی» این است که تمامی گرایش‌ها، تمایلات، رفتارها، عقاید، ارزش و مجموعه تلقی‌ها، عادت‌ها، نگرش‌ها، سلیقه‌ها، معیارهای اخلاقی، اقتصادی، سیاسی و... یک فرد یا جامعه در زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی بر مبنای آموزه‌های دین اسلام و عمل بدان‌ها پایه‌ریزی شود، به گونه‌ای که این سبک - چنان‌که مقام معظم رهبری فرمودند - بتواند بخشی از تمدن نوین اسلامی قرار گیرد.

هدف ملت ایران و هدف انقلاب اسلامی، ایجاد یک تمدن نوین اسلامی است. این تمدن نوین دو بخش دارد: یک بخش، بخش ابزاری است؛ یک بخش دیگر، بخش متنی و اصلی و اساسی است... اما بخش حقیقی، آن چیزهایی است که متن زندگی ما را تشکیل می‌دهد؛ که همان سبک زندگی است که عرض کردیم. این، بخش حقیقی و اصلی تمدن است؛ مثل مسئله خانواده، سبک ازدواج، نوع مسکن، نوع لباس، الگوی مصرف، نوع خوراک، نوع آشپزی، تفریحات، مسئله خط، مسئله زبان، مسئله کسب و کار، رفتار ما در محل کار، رفتار ما در دانشگاه، رفتار ما در مدرسه، رفتار ما در فعالیت سیاسی، ... (بیانات معظم‌له در دیدار جوانان استان خراسان شمالی، ۱۳۹۱/۷/۲۳).

علامه مجلسی با ذکر روایتی، به ملکه بودن حیا تصریح می‌کند (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱، ص ۱۲۴). بر این اساس، حیا یک ملکه در وجود آدمی است که در طبیعت و سرشت انسان است و جزء خلق و خوی راسخ او گردیده، درحالی‌که عفت که - به تعبیر روایات، ثمره حیاست (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۲۵۷) - حالت است نه ملکه؛ از این رو، ممکن است در معرض خطر قرار گیرد. برای همین، باید پیوسته مراقب بود تا این حالت نفسانی از بین نرود و یا کم‌رنگ نشود (طیبی، ۱۳۸۶، ص ۲۲).

سبک زندگی

مفهوم «سبک زندگی» از جمله مفاهیمی است که پژوهشگران حوزه جامعه‌شناسی و مطالعات فرهنگی آن را به کار می‌برند و دامنه به کارگیری آن در ادبیات علوم اجتماعی رواج زیادی یافته است (حاجیان، ۱۳۸۶، ص ۷). در حوزه مطالعات فرهنگی، سبک زندگی «به مجموعه رفتارها و الگوهای کنش‌های هر فرد که معطوف به ابعاد هنجاری و معنایی زندگی اجتماعی باشد اطلاق می‌شود و نشان‌دهنده کم و کیف نظام باورها و کنش‌های فرد است (همان، ص ۸).

در یک نگاه کلی، می‌توان گفت: شیوه زندگی یا سبک زیستن، منعکس‌کننده گرایش‌ها، تمایلات، رفتارها، عقاید و ارزش‌های یک فرد یا جامعه است، و مجموعه‌ای از طرز تلقی‌ها، عادت‌ها، نگرش‌ها، سلیقه‌ها، معیارهای اخلاقی و سطح اقتصادی، در کنار یکدیگر، طرز زندگی کردن فرد یا گروهی را می‌سازند (www.aviny.com).

سبک زندگی را می‌توان در مقوله‌های مختلفی همچون اوقات فراغت، تفریح، رفتارهای جنسی، علایق حرفه‌ای، شغلی و پوشش و علایق هنری، ادبی، ورزشی،

جایگاه حیا در آموزه‌های دین اسلام

قرآن کریم با بیان داستان آدم و حوا در دو سوره (اعراف: ۲۲؛ طه: ۱۲۱) به صورت غیرمستقیم فطری بودن حیا را گوشزد می‌نماید، آن‌گاه که می‌فرماید: ﴿فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَ طَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ﴾ (اعراف: ۷)؛ همین که آدم و همسرش از آن درخت ممنوع چشیدند، بلافاصله لباس‌هایشان از تنشان فرو ریخت و اندامشان آشکار گشت. هنگامی که آدم و حوا چنین دیدند، بلافاصله از بر های درختان بهشتی برای پوشیدن اندام خود، استفاده کردند.

روایات نیز حیا را از خصایص ویژه انسان‌ها برشمرده (مفضل بن عمر، ۱۳۷۹، ص ۷۹) و حیا و ایمان را قرین هم دانسته‌اند، به گونه‌ای که با رفتن یکی از آن دو، دیگری نیز رخت برمی‌بندد. از این رو، در روایت آمده: «حیا و ایمان همراهند و در یک رشته بسته‌اند و چون یکی از آنها رفت، دیگری هم می‌رود» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۰۶). پیوند این دو با یکدیگر به اندازه‌ای نزدیک است که امام صادق علیه السلام، فرد بی حیا را بی ایمان معرفی می‌کند و می‌فرماید: «کسی که حیا ندارد ایمان ندارد» (همان، ج ۴، ص ۳۲۳).

آن حضرت در سخن دیگری، حیا و عقل و دین را همراهان همیشگی هم برشمرده و می‌فرماید: «علی علیه السلام فرمود: جبرئیل بر آدم علیه السلام فرود شد و گفت: ای آدم، من مأمورم تو را میان سه چیز مخیر سازم تا یکی را بگزینی و دو تا را وانهی. آدم گفت: ای جبرئیل آن سه چیز کدامند؟ گفت: عقل و حیا و دین. آدم گفت: عقل را برگزیدم. جبرئیل به حیا و دین گفت: شما برگردید و او را وانهد. گفتند: ای جبرئیل، ما دستور داریم که همراه عقل باشیم هر جا که باشد. گفت: اختیار با شماست، و بالا رفت» (همان، ج ۱، ص ۱۰).

به دلیل فطری بودن حیا، مقاله حاضر به بحث

شیوه‌های ایجاد حیا نپرداخته، بلکه بر راه‌های تقویت حیا تأکید دارد.

نقش حیا در دستیابی به هدف آفرینش

بین تقویت حیا و دست‌یافتن به هدف از آفرینش انسان، رابطه تنگاتنگی وجود دارد؛ زیرا هدف از آفرینش انسان، نیل به سعادت اخروی و کمال نهایی اوست که در سایه پاکدامنی و دوری از ارتکاب معاصی محقق می‌شود و هر قدر حیای انسان بیشتر باشد میزان کناره‌گیری از گناه و نیفتادن در دام شیطان بیشتر است؛ در نتیجه، به هدف آفرینش نزدیک‌تر است. اما با ضعف حیا در وجود آدمی، شیطان قدرت می‌یابد و انسان را به پیروی از شهوات فرامی‌خواند و او را از هدف آفرینش دور می‌کند و به فرموده قرآن کریم: ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ - إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ (بقره: ۱۶۸-۱۶۹)؛ و از گام‌های شیطان پیروی نکنید؛ چه اینکه او دشمن آشکار شماست. او شما را فقط به بدی‌ها و انحرافات فرمان می‌دهد (و نیز دستور می‌دهد) آنچه را که نمی‌دانید به خدا نسبت دهید.

جمله «خطوات الشیطان» (گام‌های شیطان) گویا اشاره به یک مسئله دقیق تربیتی دارد، و آن این‌که انحراف‌ها و تسبک‌کاری‌ها غالباً به‌طور تدریج در انسان نفوذ می‌کند، نه به صورت دفعی و فوری، ... و سوسه‌های شیطان معمولاً به همین صورت است؛ انسان را قدم به قدم و تدریجاً در پشت سر خود به سوی پرتگاه می‌کشاند. این موضوع منحصر به شیطان اصلی نیست، تمام دستگاه‌های شیطانی و آلوده برای پیاده کردن نقشه‌های شوم خود از همین روش «خطوات» (گام به گام) استفاده می‌کنند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۱، ص ۵۷۲).

۱. توصیه‌های اسلام در راستای تقویت حیا در

خانواده

توصیه‌های اسلام در راستای تقویت حیا در خانواده، حول دو محور قابل بررسی است:

الف. مراقبت‌های لازم جنسی زن و شوهر در ارتباط با یکدیگر: در این محور، خطابات دینی برای تأمین سلامت روحی و روانی زن و شوهر و فرزندان و مصونیت فضای خانواده از تحریکات جنسی، وظایفی را مقرر داشته که در ذیل، به آنها اشاره می‌شود:

● توجه به تمایلات جنسی همسر و پرهیز از حیای

احمقانه: معصومان علیهم‌السلام حیا را به دو بخش «حیای عاقلانه» و «حیای احمقانه» تقسیم‌بندی کرده‌اند (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۰۶) که نوع اول، همان حیای از روی علم، و نوع دوم، حیای از روی جهل است. بی‌توجهی نسبت به نیاز جنسی همسر به دلیل حیا و خجالت، از نوع حیای احمقانه است که روایات اسلامی با شیوه‌های بیانی گوناگون از این حیا نهی نموده و بهترین زنان را زنان عقیف (در برابر نامحرم) و دارای میل جنسی (نسبت به همسر) می‌داند (همان، ج ۵، ص ۳۲۴). بر همین اساس، توجه به نیاز جنسی همسر را به قدری دارای اهمیت برمی‌شمرد که در متون دینی ما، اعم از آیات و روایات، از آن به‌عنوان یک وظیفه واجب زن نسبت به همسر یاد می‌کند. در سخنی از پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم آمده: «بر زن لازم است از بهترین عطر استفاده کند، زیباترین لباسش را بپوشد، خود را به نیکوترین وجه آرایش دهد و صبح و شب خود را به شوهر عرضه نماید و حقوق شوهر بر زن بیش از اینهاست» (همان، ص ۵۰۸). از سویی، ترک رابطه جنسی با همسر بعد از مدت زمان معینی حرام اعلام گردیده (بنی‌هاشمی خمینی، ۱۳۸۳، ج ۲، ص ۴۸۰). از این رو، زن و شوهر وظیفه دارند نسبت به ارضای نیاز جنسی همسر

اموری همچون بی‌اهتمامی به پوشش مناسب در جامعه، بی‌مبالاتی در ارتباط با نامحرم و... به تدریج زمینه و سوسه‌های شیطان و سوق دادن انسان در امور خلاف عقل و شرع را فراهم می‌نماید و حیا را در وجود انسان کم‌رنگ و یا نابود می‌کند.

چگونگی تقویت حیا در سبک زندگی اسلامی

یکی از جنبه‌های ملموس سبک زندگی اسلامی، نحوه تعامل اعضای جامعه اسلامی با یکدیگر و رعایت حریم‌ها بین زن و مرد نامحرم در خانواده و جامعه است. اسلام، یک شیوه و الگوی اساسی برای تقویت حیا ارائه نموده است. این الگو، از بیان مؤکد توصیه‌هایی در باب چگونگی تربیت جنسی در خانواده که دارای ابعاد گسترده‌ای می‌باشد، آغاز، و با بیان شیوه‌های تعامل زن و مرد نامحرم با یکدیگر در اجتماع و توصیه به پرهیز از ایجاد زمینه تحریک و تهییج جنسی در جامعه خاتمه می‌یابد. نکته مهم آن است که اگرچه آموزه‌های اسلامی لذت‌های جنسی را به رسمیت شناخته، اما برای آن، حدودی معین کرده است. در اسلام، حدود لذت‌های جنسی، استفاده از همسر قانونی است. بر این اساس، کلیه تمتعات جنسی در اشکال مختلف آن، اعم از لذت در نگاه، گفتار و... باید در همسر خلاصه شده و به عرصه عمومی جامعه کشانده نشود. از این رو، آموزه‌های دینی علاوه بر توصیه به حفظ عفت در نگاه، پوشش و رفتار و از سویی، غیرت‌ورزی مردان، در جامعه، در خانواده نیز توصیه‌هایی در باب مراقبت‌های جنسی لازم در ارتباط همسران با یکدیگر و والدین با فرزندان و بعکس نموده است که در حقیقت، توجه به این توصیه‌ها سنگ‌بنای رعایت حریم‌ها در جامعه می‌باشد. در این بخش، به بررسی این توصیه‌ها در دو سطح خانواده و جامعه می‌پردازیم.

وارد شده که این توصیه‌ها از زمان انعقاد نطفه تا سنین جوانی فرزند را دربر می‌گیرد.

● **مراقبت‌های لازم پیش از تولد:** از جمله مراقبت‌ها و توصیه‌های مربوط به زمان انعقاد نطفه، می‌توان به این موارد اشاره کرد: منع از ازدواج با افراد ناپاک (نوری، ۱۴۰۸ق، ج ۱۴، ص ۳۸۹)، پرهیز از افکار و اندیشه‌ها و تخیلات نادرست به هنگام انعقاد نطفه (صدوق، ۱۳۸۵، ج ۲، ص ۵۱۵) و نیز با وضو بودن و بردن نام خدا و پناه بردن به خدا از شرّ شیطان، در زمان انعقاد نطفه (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵، ص ۵۰۱؛ صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۵۵۲).

همچنین سفارش شده: «به هنگام آمیزش بگو: به نام خدا. خداوندا! شیطان را از ما و فرزندی که قسمت ما می‌کنی دور فرما» (ابن شعبه حرّانی، ۱۳۸۲، ص ۱۲).

● **مراقبت‌های لازم پس از تولد فرزند:** روایات اسلامی پس از تولد فرزند نیز سفارش‌های متعددی حول محور تقویت حیا و عفاف و کم کردن زمینه‌های تحریک جنسی فرزندان به والدین کرده است که در ذیل، به برخی از آنها اشاره می‌شود:

- رعایت آداب و اخلاق جنسی همسران در حضور فرزندان: از دستورات مؤکد اسلامی، پرهیز از رابطه جنسی والدین در حضور فرزندان حتی در سنین شیرخوارگی آنان است؛ زیرا این امر می‌تواند زمینه انحراف جنسی فرزند را در بزرگسالی فراهم نماید. تأثیر منفی این مسئله به حدی است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «قسم به کسی که جانم در دست اوست، اگر مردی با همسرش بیامیزد درحالی که در اتاق کودکی بیدار باشد و آنان را ببیند یا صدایشان را بشنود هرگز رستگار نخواهد شد؛ اگر پسر باشد یا دختر، به زناکاری آلوده خواهد شد» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵، ص ۵۰۰).

- پیشگیری از رفتارهای تحریک‌کننده جنسی در

خود بی تفاوت نبوده و با ارضای به موقع و مشروع آن، به حفظ و تقویت حیا و پاکدامنی در خود و همسر کمک کرده و زمینه روابط محبت‌آمیز با یکدیگر را فراهم نمایند.

● **عدم خروج زن و شوهر از محدوده روابط جنسی مشروع:** از جمله وظایف اصلی زن و شوهر، رعایت حدود و مرزهای الهی و وفاداری نسبت به یکدیگر و خودداری از هرگونه رابطه نامشروع با زن یا مرد دیگری است. رابطه نامشروع، به محبت و مؤدت متقابل آسیب جدی وارد می‌کند و زمینه را برای خیانت و تعدی طرف مقابل فراهم می‌سازد. قرآن کریم آن‌گاه که صفات مردان و زنان مؤمن را برمی‌شمارد، در کنار سایر صفات ارزشمند مؤمنان، یکی از صفات آنان را حفظ عفت و پاکدامنی بیان نموده و می‌فرماید: «وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ» (احزاب: ۳۵)؛ مردانی که دامان خود را از آلودگی به بی‌عفتی حفظ می‌کنند، و زنانی که عقیف و پاکند.

آموزه‌های روایی نیز مردان و زنان مسلمان را به رعایت حریم‌ها توصیه نموده تا زمینه لغزش و افتادن آنان در دام گناه فراهم نشود (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۶، ص ۲۶). این توصیه‌ها در قالب‌های مختلف ذکر شده که در بحث «توصیه‌های جنسی اسلام در جامعه»، بدان‌ها اشاره خواهد شد. از سوی دیگر، در قانون مجازات اسلامی، کیفر زن شوهردار (محصنه) که با مرد دیگری رابطه نامشروع دارد، یا مرد زن‌دار (محصن) که با زن دیگری رابطه نامشروع برقرار کرده است، ممکن است در صورت وجود شرایط خاص (ر.ک: خمینی، بی‌تا). تا رجم و سنگسار نیز معین شود. همین امر، اهمیت تکلیف مربوط به وفاداری و ارتباط آن با نظم عمومی را به خوبی نشان می‌دهد (کاتوزیان، ۱۳۸۲، ص ۱۶۲).

ب. **مراقبت‌های لازم جنسی در ارتباط پدر و مادر با فرزندان و بعکس:** در این رابطه، نیز در روایات نکات ارزشمندی

جنسی فرزندان جلوگیری نمایند؛ زیرا بر اساس نقل برخی کارشناسان، «سه تا شش سالگی اوج کنجکاوی کودک در مورد مسائل جنسی است. در واقع، درک روابط جنسی و ثبت و ضبط تصاویر و صحنه‌های آن در ذهن، نه تنها مختص به دوره بلوغ نیست، بلکه مدت‌ها پیش از این دوره به صورت احساسات متفاوتی در نهاد کودک وجود دارد که ممکن است از نگاه پدر و مادر مخفی مانده باشد. کودک در این سن متوجه بدن خود و تفاوت‌های جنسیتی می‌شود و حتی در این دوران به مقایسه اندام خود با والدین می‌پردازد. اگرچه ممکن است در این سن کودک تمایل جنسی نداشته باشد، اما بیدار شدن میل جنسی کاذب در او ممکن خواهد بود. لذت کودک از تمایلات جنسی در این زمان با لذت بزرگسالان متفاوت است و بیشتر جنبه کنجکاوی دارد که در صورت نبود کنترل، ممکن است دامنه‌دار شده و به عادات نامناسب جنسی تبدیل شود. به همین دلیل است که در روایات متعدد اسلامی رعایت حریم در روابط زناشویی پدر و مادر و کنترل رفتارهای جنسی مطرح شده است. همچنین همبستری در جایی که کودک یا حتی نوزاد حضور دارد، نهی شده است و احتمال انحراف را برای چنین کودکانی پیش‌بینی کرده است»

(salamatekhanevadeh.persianblog.ir)

- دقت پدر و مادر در نوع پوشش، سخن گفتن و رفتار با یکدیگر در محیط خانه: یکی از ویژگی‌های کودکان، بخصوص در سنین پیش از هفت سالگی، تقلیدپذیری از دیگران به‌ویژه والدین است. از این رو، کودکان علاوه بر اینکه در این سنین در زمینه مسائل جنسی کنجکاو بوده و درصدد یافتن پاسخ برای سؤالات خود در این زمینه و سایر زمینه‌ها هستند، از نوع گفت‌وگوی پدر و مادر، پوشش آنها و رفتارهای آنان الگوبرداری می‌کنند. بر

خانواده؛ نظیر لمس اندام تناسلی کودک (صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۴۳) و بوسیدن و بغل گرفتن دختر بچه نامحرم. در روایت آمده: «دختری که سنش به شش سالگی رسیده، پسر بچه او را نبوسد، و پسر بچه که از هفت سال گذشته است زن نامحرم را نبوسد» (همان، ص ۴۳۷).

در روایت دیگری آمده: احمد بن نعمان به امام صادق علیه السلام عرض کرد: «من دختری را نگهداری می‌کنم که با او خویشی ندارم و شش سال دارد. فرمود: او را بر زانو و دامان خویش منشان» (همان، ص ۴۳۶).

- تربیت صحیح جنسی فرزندان؛ نظیر: جداسازی بستر خواب فرزندان از ده سالگی، و در برخی روایات از شش سالگی (همان، ص ۴۳۶). پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «پسر بچه با پسر بچه و پسر بچه با دختر بچه و دختر بچه با دختر بچه زمانی که به ده سالگی رسیدند، بستر خوابشان از یکدیگر جدا شود» (همان).

آموزش دادن به فرزندان برای کسب اجازه از والدین برای ورود به اتاق آنها در اوقات خاصی از شبانه‌روز، از دیگر موارد تربیت صحیح جنسی فرزندان به‌شمار می‌رود. آیه شریفه می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! بردگان شما، و همچنین کودکانتان که به حد بلوغ نرسیده‌اند، در سه وقت باید از شما اجازه بگیرند: پیش از نماز صبح، و نیمروز هنگامی که لباس‌های (معمولی) خود را بیرون می‌آورید، و بعد از نماز عشا؛ این سه وقت خصوصی برای شماست، اما بعد از این سه وقت، گناهی بر شما و بر آنان نیست (که بدون اذن وارد شوند)... و هنگامی که اطفال شما به سن بلوغ رسند باید اجازه بگیرند، همان‌گونه که اشخاصی که پیش از آنان بودند اجازه می‌گرفتند» (نور: ۵۹-۵۸).

همه این سفارش‌ها بیانگر آن است که پدر و مادر موظفند حتی المقدور از ایجاد زمینه‌های التهاب و تحریک

تسهیل ارضای مشروع و به موقع غریزه جنسی است که از طریق فراهم نمودن زمینه ازدواج به موقع امکان پذیر است و در برخی روایات نیز از حقوق فرزندان بر والدین شمرده شده است (طبرسی، ۱۴۱۲ق، ج ۲، ص ۴۰۶). بی تردید، رعایت این توصیه‌ها در خانواده سبب تقویت حیا و عفت در فرزندان شده و آنان را در مواقع حساس از خطر گرفتار شدن در دام انحرافات جنسی می‌رهاند.

۲. توصیه‌های اسلام در راستای تقویت حیا در

جامعه

اگرچه زیربنای تربیت دینی در خانواده شکل می‌گیرد و خانواده در این زمینه اصلی‌ترین نقش را ایفا می‌کند، اما در صورتی که بستر اجتماعی تربیت، نامناسب و فسادانگیز باشد، چه بسا تربیت صحیح خانواده را نیز تحت الشعاع قرار داده و آن را ناکارآمد جلوه دهد. از این رو، در سبک زندگی اسلامی تنها به تقویت حیا در خانواده بسنده نمی‌شود، بلکه بنیان‌های آن در زندگی اجتماعی نیز مدنظر قرار می‌گیرد. بر همین اساس، در این بخش به توصیه‌هایی که رعایت آنها در جامعه ضرورت دارد اشاره خواهیم کرد. این توصیه‌ها در چند محور قابل بررسی است:

الف. پوشش مناسب زن و مرد در جامعه: در خطاب‌های دینی، اعم از آیات و روایات، به پوشش مناسب در مقابل نامحرم سفارش‌های مؤکدی وارد شده. اگرچه این خطابات بیشتر به زنان (ر.ک: نور: ۳۱؛ احزاب: ۵۹) به دلیل ظرافت بدنی آنهاست که زیبایی و جذابیت خاص آن باعث تهییج نامحرم می‌شود، اما این بدان معنا نیست که مردها از این قاعده مستثنا هستند، بلکه مردها نیز بر اساس توصیه‌های دینی (ر.ک: مائده: ۲) و به مقتضای حکم عقل، موظف به رعایت حیا هستند که پوشش مناسب یکی از جلوه‌های حیا به‌شمار می‌رود. بر همین

همین اساس، پدر و مادر در مقابل فرزندان باید به شدت مراقب سخن گفتن با یکدیگر، شوخی کردن و... باشند. همچنین پوشش‌های نامناسب مادر و پدر در مقابل فرزندان می‌تواند زمینه‌ای برای آسیب‌پذیری فرزندان فراهم نماید.

- رعایت حدود و قیود در مراودات خواهر و برادر:

امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرمود: «مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و پرسید: ای رسول خدا! آیا برای ورود به خدمت مادرم زمانی که می‌خواهم نزد او بروم، اجازه بگیرم؟ حضرت فرمود: آری. آیا شاد می‌کند تو را که او را عریان ببینی؟ آن مرد گفت: نه. حضرت فرمود: پس از این از او اجازه بگیر. پرسید: ای رسول خدا! خواهرم مویش را در برابر من باز کند؟ حضرت فرمود: نه. گفت: چرا؟ حضرت فرمود: می‌ترسم که اگر چیزی از زیبایی‌هایش را برای تو آشکار سازد شیطان تو را متزلزل سازد» (بروجردی، ۱۴۲۲ق، ج ۲۵، ص ۶۶۵؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۷۶، ص ۴۲).

از آن رو که با آغاز دوران نوجوانی، فعالیت غدد جنسی نیز آغاز می‌شود و به تدریج نوجوان را نسبت به جنس مخالف متمایل می‌سازد، توجه او به مسائل تحریک‌کننده جنسی بیشتر شده و گاه کوچک‌ترین مسئله در این رابطه ذهن او را درگیر می‌کند. از این رو، مادر و خواهران در این سنین باید در مراوده با نوجوان حدود را مراعات نمایند. برای مثال، از پوشیدن لباس‌های محرک که ممکن است نوجوان را دچار آشفتگی ذهنی نماید خودداری کنند. همچنین ارتباط خواهر و برادر نیز بر اساس حدود و قیودی صورت گیرد تا زمینه هرگونه آسیب و انحراف را از بین ببرد.

- فراهم نمودن زمینه ازدواج فرزندان: یکی از مهم‌ترین

کارها در زمینه سامان‌دهی روابط دو جنس در جامعه و از بین بردن زمینه التهاب‌ها و انحرافات جنسی در جامعه،

(مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۴، ص ۳۲۵) و چه بسیار انحرافات و جنایت‌هایی که به واسطه یک نگاه اتفاق افتاده است.

از این رو، قرآن کریم زنان و مردان مؤمن دستور می‌دهد نگاه خود را حفظ کنند: «قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَ يَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ... وَ قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَ يَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ» (نور: ۳۰-۳۱)؛ ای رسول ما، مردان مؤمن را بگو تا چشم‌ها (از نگاه ناروا) بپوشند... ای رسول، زنان مؤمن را بگو تا چشم‌ها (از نگاه ناروا) بپوشند و فروج و اندامشان را محفوظ دارند.

از آن رو که بیشترین مؤلفه‌های جنسی برای مردان از طریق چشم دریافت می‌شود و بر اساس یافته‌های پژوهشی، مردان «راست مغز» یا به عبارتی، «بینایی» هستند و زن‌ها «چپ مغز» یا به عبارتی، «گفتاری-کلامی»، پسرها بیشتر تصاویر را دوست دارند و دخترها، بیشتر به داستان‌های رمانتیک علاقه‌مندند (طیبی، ۱۳۹۱). از این رو، آیه شریفه، ابتدا مردان را مورد خطاب قرار داده است، اما در بحث پوشش مناسب، مخاطب آیات قرآن، زنان هستند که علت آن در قسمت قبل بیان شد.

ج. پرهیز از خودآرایی و تبرج: یکی از ویژگی‌های مهم زنان، خصیصه تبرج و خودنمایی است که به صورت غریزی در آنان وجود دارد. این خصیصه از نظر منابع اسلامی نیز مورد تأیید است؛ از آن جمله، سخن امیرالمؤمنین علی علیه السلام که می‌فرماید: «خداوند زنان را از سرشت مردان آفریده؛ از این رو، تمام همت خود را در جذب مردان و نزدیک شدن به آنان صرف می‌کند» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵، ص ۳۳۷).

این مسئله از نظر علم روان‌شناسی نیز به اثبات رسیده است. جینیا لمبروزو، روان‌شناس ایتالیایی، در این باره می‌گوید: «یکی از تمایلات عمیق و آرزوهای اساسی زن آن است که در چشم دیگران اثری مطلوب بخشیده و

اساس، آنان نیز همانند زنان باید از پوشش‌های تنگ و چسبان که در عرصه زندگی اجتماعی صحنه‌های ناخوشایندی به وجود می‌آورد، پرهیز نمایند.

ب. پرهیز از نگاه‌های هوس‌آلود: کنترل نگاه‌های هوس‌آلود، یکی از زمینه‌های تقویت حیا در جامعه است و به گفته برخی نویسندگان، «سنگ‌بنای بسیاری از روابط نامشروع، یک نگاه شهوت‌آلود است؛ چراکه نگاه شهوانی و به تعبیر دیگر، نگاه خیره و متمرکز بر چهره زیبای زن، قوه لذت‌جویی مرد را بیدار می‌کند و ذهن شروع به تصویرسازی نموده و ویژگی‌های ظاهری فرد مورد نظر را به سرعت در مغز می‌پروراند؛ حالت راه رفتن، نمای چشم، لب، اندام، لباس و... و یک تصویر کامل از خصوصیات پیدا و پنهان زن به مغز مخابره شده و مغز مانند رایانه آنها را به هم پیوند می‌دهد و تصویر مورد نظر او را می‌سازد. در این حالت، فرد بیننده با آنچه می‌بیند تماس بدنی ندارد، ولی ذهن در دنیای خیالات خود می‌تواند با آنچه چشم دیده هر طور که بخواهد رابطه برقرار کند. در چنین حالتی، ذهن انسان دچار اشتغال ناخواسته، و حواس، اندکی دچار اختلال می‌شود و در دنیای او هام و خیالات خود هرگونه بهره‌وری را از او می‌نماید و در عالم خارج در صدد نزدیک شدن به او برمی‌آید؛ در صورتی که در خارج زمینه گناه برای او فراهم باشد از آن نیز دریغ نمی‌نماید» (غلامی، ۱۳۸۱، ص ۱۱۲-۱۱۴). اینجاست که یک نگاه شهوت‌آلود می‌تواند زمینه فلاکت و تباهی فرد را فراهم آورد. از این رو، در حدیثی از امام صادق علیه السلام می‌خوانیم: «نگاه بعد از نگاه تخم شهوت را در قلب می‌پاشد و همان کافی است که بیننده را به فتنه بکشاند» (صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۴، ص ۱۸). زیرا نگاه هوس‌آلود به مرد یا زن نامحرم، تیری از تیرهای شیطان است (همان) و تخم شهوت را در دل می‌کارد

می‌شود. برای مثال، این تصور که آیا با صرف این همه وقت و هزینه مالی توانسته‌اند جلب نظر دیگران بکنند و مورد پسند آنان واقع شوند یا بعکس، مورد تمسخر و تحقیر آنانند، می‌تواند دایم ذهن آنها را به خود مشغول کند و آنها را به موجوداتی نگران تبدیل نماید. دلیل دیگری که می‌تواند به نگرانی آنها بیفزاید این تصور است که هر لحظه ممکن است رقیبی زیباتر از راه برسد و شکار آنها را برآید. و سرانجام، دلیل دیگری که باعث ناراحتی و استرس برای آنها می‌شود این است که می‌بینند به مرور زمان، از زیبایی‌هایشان کاسته می‌شود و زنان جوان‌تر و زیباتر جای آنها را می‌گیرند و نقش آنها را در ربودن دل‌ها کمتر می‌کنند (رجبی، ۱۳۸۳).

این‌گونه است که افراط در خودنمایی با مصادیق متعدّدش می‌تواند تعادل روحی روانی زن را بر هم زده و آرامش را از او سلب نماید. اکنون با توجه به این توضیحات، فلسفه توصیه اسلام به حجاب و پوشش مناسب زن در مقابل نامحرم روشن می‌شود؛ زیرا حجاب سبب ایجاد آرامش در زن و برحذر ماندن از بسیاری از نگرانی‌ها می‌شود.

مصادیق تبرج:

- پوشیدن لباس‌های نازک و بدن‌نما: در روایت وارد شده: «هر که لباسش نازک است دینش نازک است» (ابن شعبه حرّانی، ۱۳۸۲، ص ۱۷۳).

- پوشیدن لباس‌های تنگ و چسبان، به گونه‌ای که حجم بدن را کاملاً نمایان می‌سازد: سزاوار نیست برای زن که هنگام خروج از منزل لباسش را جمع و فشرده کند، به گونه‌ای که برجستگی‌های بدن او پیدا باشد یا خود را معطر کند (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۵، ص ۵۱۹).

لازم به ذکر است که «جمر»، هم به معنای جمع کردن و

به وسیله حسن قیافه و زیبایی اندام، موزون بودن حرکات، خوش‌آهنگی صدا، طرز تکلم و بالاخره شیوه خرام خود مطبوع طبع واقع گشته، احساسات آنها را تحریک نموده و روحشان را مجذوب سازد» (لمبروزو، ۱۳۶۹، ص ۴۲). از این رو، آموزه‌های اسلامی از این ویژگی زن غفلت ننموده و با دستورات مکرر مبنی بر زینت داشتن و آرایش نمودن زن برای همسرش در محیط منزل، به این غریزه پاسخ مناسب داده است (صدوق، ۱۳۷۶، ص ۳۹۶).

اما از آن رو که ممکن است این ویژگی، زن را به سوی افراط در تبرج بکشاند و به سمت خودنمایی و به نمایش گذاشتن جاذبه‌های جنسی خود در برابر نامحرم سوق دهد، قرآن کریم در دو آیه (احزاب: ۳۳؛ نور: ۶۰) ضمن سخن گفتن از تبرج و خودنمایی زنان، آن را محدود به محیط خانواده و همسر کرده و تأکید می‌کند: «و در خانه‌های خود بمانید و همچون جاهلیت نخستین (در میان مردم) ظاهر نشوید» (احزاب: ۳۳).

آزاد بودن زن در خودآرایی و به نمایش گذاردن جذابیت‌های زنانه، می‌تواند عاملی برای ایجاد اختلالات روانی در زن شود. به تعبیر برخی نویسندگان:

وقتی زن مکشوف و آرایش‌کرده در بین مردان ظاهر می‌شود، طبعاً عده‌ای خوششان می‌آید و او را مورد تکریم و تحسین (ظاهری) قرار می‌دهند. به همین دلیل، دایم سعی می‌کند وضع ظاهری خود را طوری قرار دهد که بیشتر مورد پسند آنها واقع شود. معمولاً این‌گونه زنان و دختران برای اینکه زیباتر شوند هر روز وقت زیادی را صرف آرایش و تقلید از مد‌های جدید می‌نمایند. این روند می‌تواند ناراحتی‌های روانی زیادی برای آنان ایجاد کند؛ زیرا به دلیل اینکه همیشه کارها به دلخواه پیش نمی‌رود، باعث بروز نگرانی‌هایی برای آنها

اختلاط با یکدیگر است که به سلامت جسمی و بهداشت روانی افراد کمک شایانی می‌کند. در روایت آمده: روزی پیامبر ﷺ به یکی از درهای مسجد اشاره کرد و فرمود: «لو ترکنا هذا الباب للنساء» (سجستانی، ۱۴۲۵ق، ج ۱، ص ۱۸۰)؛ به این معنا که آن در را مخصوص رفت و آمد زنان قرار دهند تا حتی به هنگام ورود به مسجد و یا خروج از آن، میان زن و مرد نامحرم اختلاطی صورت نگیرد. در حقیقت، پیامبر اکرم ﷺ به عنوان حاکم جامعه اسلامی با این تدابیر، به مصون‌سازی جامعه از انحرافات اخلاقی و مفسد جنسی توجه کامل داشته و زمینه‌های تقویت حیای اجتماعی را فراهم می‌نمود. آن حضرت، برای جلوگیری از برخورد زنان و مردان در هنگام عبور از مسیرهای شلوغ و پرازدحام، دستور می‌داد که مردان از وسط خیابان و زنان از کنار عبور کنند: «برای زنان در وسط راه نصیب و بهره‌ای نیست، ولكن از وسط راه بروند» (کلینی، ۱۴۲۹ق، ج ۱۱، ص ۱۹۱ و ۱۸۳).

این توصیه‌ها همگی به لحاظ حفظ سلامت فرد و جامعه در بعد اخلاق و معنویات و... است.

و. رعایت حدود در سخن گفتن با نامحرم: در این رابطه، توصیه‌هایی وارد شده است که به برخی از آنها اشاره می‌شود:

- پرهیز از نازک کردن صدا: ﴿يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا﴾ (احزاب: ۳۲)؛ ای همسران پیامبر! شما همچون یکی از زنان معمولی نیستید اگر تقوا پیشه کنید؛ بنابراین، به گونه‌ای هوس‌انگیز سخن نگوئید که بیمار دلان در شما طمع کنند و سخن شایسته بگوئید.

- پرهیز از شوخی با نامحرم: «کسی که با زن نامحرمی شوخی کند، در مقابل هر کلمه‌ای که در دنیا به او گفته

به هم گره زدن و اجتماع است (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۴، ص ۱۴۴) و هم به معنای معطر کردن (فراهیدی، ۱۴۰۹ق، ج ۶، ص ۱۲۱)، و این روایت تحمل بار معنایی هر دو را دارد؛ چون هر دو از مصادیق بی‌حجابی است.

- پوشیدن لباس‌هایی که به سبب رنگ خاص و یا ویژگی دیگر باعث جلب توجه نامحرم شود (صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۳۹۰).

- مدل مو و برجسته کردن آن: از پیامبر اکرم ﷺ نقل شده که فرمود: «زمانی که دیدید زنانی از امت من سرهای خود را مثل برآمدگی پشت شتر بر سر خود قرار داده‌اند (و در میان نامحرم‌ان ظاهر می‌شوند) به آنها خبر دهید که نمازشان قبول نیست» (متقی‌هندی، بی‌تا، ج ۱۶، ص ۳۹۲).

- خودآرایی به هنگام خروج از منزل (ر.ک: صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۳۹۰).

- معطر ساختن خود (حرّ عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۰، ص ۱۶۱).

امام صادق عليه السلام روایت کرده است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «هر زنی که خود را معطر کند و از خانه خود بیرون رود، تا زمانی که به خانه‌اش باز گردد مورد لعنت و نفرین (فرشتگان ننگه‌بان خود) قرار می‌گیرد» (صدوق، ۱۳۸۱، ص ۶۵۸).

در مجموع، می‌توان گفت: هرگونه رفتار و حرکتی که موجب آشکار شدن زینت‌های طبیعی و ظاهری در برابر نامحرم و سبب تهییج و تحریک نامحرم‌ان شود مصداق تبرج است (طیبی، ۱۳۸۶، ص ۳۴).

د. پرهیز از تبدل: افزون بر تبرج در برابر نامحرم‌ان، در روایات از تبدل نیز نهی شده و آن به معنای اظهار رغبت و شوق در برابر مردان است آن‌گونه که مردان ابراز می‌کنند (همان، ص ۳۳) و دستور حفظ نفس به هنگام رغبت، داده شده است (صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۳، ص ۳۸۹).

ه. پرهیز از اختلاط با نامحرم: یکی از مؤلفه‌های مهم تقویت حیا در جامعه، پرهیز دادن زن و مرد نامحرم از

تماس بدنی در فقه: هرکس که نگاه به او حرام است، لمس وی نیز حرام است؛ بنابراین، جایز نیست زن و مرد نامحرم همدیگر را لمس نمایند، بلکه اگر به جواز نگاه به وجه و کفین قایل شدیم به جواز لمس آن قایل نخواهیم بود. بنابراین، بر مرد جایز نیست که با زن نامحرم دست دهد، البته اگر از روی پارچه و لباس باشد، جایز است؛ ولی احتیاط این است که دست او را نفشرد (خمینی، بی تا، ج ۲، ص ۲۳۱؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۹، ج ۲، ص ۳۵۲ و ۳۵۳؛ بهجت، ۱۳۷۵، ص ۳۷۵).

پرهیز از رابطه جنسی نامشروع: زنا به عنوان یکی از گناهان کبیره، سبب از بین رفتن روح ایمان در آدمی می شود. به فرموده رسول خدا ﷺ: «چون مرد زنا کند، روح ایمان از او جدا شود» (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۳، ص ۳۸۷). زنا در آیات و روایات نیز به شدت مورد مذمت واقع شده و بر آن عذاب‌های دردناک جهنم وعده داده شده است. همچنین در روایت آمده است: «زنا روی انسان را سیاه می کند و فقر را به ارث می آورد؛ عمر او را کوتاه، روزی او را قطع و آبروی او را می برد و سخط الهی را نزدیک و صاحبش را خوار و ذلیل می نماید» (صدوق، ۱۴۱۳ق، ج ۴، ص ۲۶۶؛ منسوب به علی بن موسی، امام هشتم، ۱۴۰۶ق، ص ۲۷۵).

نتیجه گیری

الگوی اسلامی تقویت حیا از دو بخش اساسی «مراقبت‌های لازم جنسی در خانواده» و «مراقبت‌های لازم در جامعه» تشکیل می شود. این دو بعد، گستره وسیعی از اصول و برنامه‌ها را در سیر تحول انسانی و تقویت حیای فطری در او از قبل از تولد تا پایان عمر (مراقبت، کنترل، تربیت جنسی کودک و نوجوان، آموزش جنسی به هنگام ازدواج، رعایت آداب زناشویی بعد از ازدواج، رعایت

است، هزار سال حبس می شود» (حرّعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۰، ص ۱۹۸).

- پرهیز از بیان اوصاف زنی نزد شوهر و یا مرد دیگری که سبب فریفتگی آن مرد نسبت به آن زن شود. در روایت آمده: «هرکس اوصاف زنی را نزد مردی بیان کند و آن مرد فریفته آن زن گردد و مرتکب گناهی شود، شخص وصف کننده درحالی که مشمول غضب خداوند است از دنیا خواهد رفت» (همان، ص ۱۸۴).

ز. پرهیز از خلوت با نامحرم: پیامبر اکرم ﷺ از قول ابلیس می فرماید: ابلیس به موسی گفت: «هیچ وقت با زن نامحرمی خلوت مکن، و زن نامحرمی نیز با تو خلوت نکند؛ زیرا هیچ مردی با زن نامحرمی خلوت نمی کند، مگر آنکه خود من شخصاً دوست و مصاحب آنها خواهم بود» (همان، ج ۱۹، ص ۱۵۲).

از آن رو که چنین عرصه‌هایی همیشه میدان تاخت و تاز شیطان است و به شدت تلاش می کند تا زمینه انحراف را در طرفین به وجود آورد، در شریعت اسلامی خلوت‌گزینی زن و مرد نامحرم در صورت خوف به گناه افتادن حرام اعلام گردیده (ر.ک: بنی هاشمی خمینی، ۱۳۸۳، ج ۲، ص ۴۹۳).

ح. پرهیز از تماس بدنی با نامحرم: در تماس بدنی با جنس مخالف، بیشترین تحریک‌پذیری وجود دارد. از این رو، می بینیم در اشکال دیگر ارتباط یعنی نگاه، گفت‌گو، و ارتباط با جنس مخالف در صورتی که به قصد تلذذ و ریبه نباشد اجازه داده شده است، اما تماس بدنی، از جمله مصافحه و دست دادن با نامحرم، به هیچ وجه مجاز نیست. در روایت آمده: «کسی که با زن نامحرمی دست بدهد، در روز قیامت در حالی می آید که دست‌هایش به گردنش بسته شده است. آن‌گاه دستور می رسد او را به جهنم ببرید» (حرّعاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۰، ص ۱۹۸).

که حیای درونی افراد تقویت شده و زمینه بروز بسیاری از آسیب‌های اجتماعی و مفاسد جنسی از بین خواهد رفت. در پایان، پیشنهادهایی برای تقویت حیا در جامعه اسلامی ارائه می‌شود:

- دولت با استفاده از ظرفیت عظیم حوزه‌های علمیه و سایر مراکز آموزشی نظیر دانشگاه‌ها، نهادهای متولی فرهنگ دینی، به تدوین سند راهبردی سبک زندگی در حوزه‌های مختلف علمی و عملیاتی اقدام نماید؛
- صداوسیما با ساخت برنامه‌های جذاب و پرمحتوا، مقایسه‌ای میان سبک زندگی اسلامی و غربی در زمینه‌های مختلف به عمل آورد؛

- رسانه‌ها با فرهنگ‌سازی مناسب در راستای تقویت حیا در خانواده‌ها و جامعه اسلامی در صدد بازسازی ارزش‌های دینی در این رابطه برآیند؛

- در راستای ترویج فرهنگ حیا و عفاف در جامعه، فیلم‌های مناسبی ساخته شود و از ساخت و پخش برنامه‌ها و فیلم‌هایی که در راستای تضعیف فرهنگ حیا و عفاف گام برمی‌دارد، از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برخورد جدی صورت گیرد.

- حوزه‌های علمیه در تدوین سبک زندگی اسلامی از طریق استخراج این سبک از آموزه‌های دین اسلام و متناسب با آن، نسبت به تهیه کتاب‌ها، کتابچه‌ها، مقالات، بروشورها و... در فراخور فهم و حوصله اقشار مختلف جامعه و در گروه‌های سنی مختلف اقدام نمایند؛

- مراکز و نهادهای مختلف آموزشی در راستای تقویت فرهنگ حیا در بین دانش‌آموزان و دانشجویان از طریق فرهنگ‌سازی صحیح در میان آنها تلاش نمایند.

حریم‌های اخلاقی و عدم ورود به خط قرمزهای جنسی در جامعه و... دربر می‌گیرد. بر این اساس، برای تقویت حیا در فرد، باید خانواده و جامعه در کنار هم این نقش را به خوبی ایفا نمایند. والدین در خانواده موظفند علاوه بر مراقبت‌های لازم جنسی نسبت به یکدیگر، به تربیت جنسی فرزندان همت گمارند. این تربیت جنسی، از پیش از تولد فرزند آغاز می‌شود و دستوراتی همچون انتخاب همسر شایسته، پرهیز از افکار نادرست به هنگام انعقاد نطفه، توجه به خدا و ذکر و دعا در آن هنگام مدنظر قرار می‌گیرد؛ و تا بعد از تولد و رسیدن فرزند به سن ازدواج و پس از آن نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. بخشی از توصیه‌های اسلام در این‌باره می‌تواند در قالب مراقبت‌های ویژه والدین، همچون رعایت آداب و اخلاق جنسی و پیش‌گیری از رفتارهای تحریک‌کننده در حضور فرزندان، جداسازی بستر خواب آنها و... عملی شود و دسته‌ای دیگر از آن به شکل آموزش‌های مستقیم به فرزندان، نظیر آموزش مرز محرم و نامحرم، آموزش آنها جهت کسب اجازه از والدین برای ورود به اتاق آنان، و...، بروز می‌یابد.

در بخش دوم، یعنی جامعه، از آنجاکه دین اسلام به‌عنوان کامل‌ترین دین به ابعاد اجتماعی رفتار جنسی نیز توجه ویژه دارد و بر عفاف و حفظ مرزها در روابط زن و مرد نامحرم تأکید نموده، در صورتی که فضای عمومی جامعه به‌گونه‌ای رشد یافته باشد که حریم میان آنها به‌خوبی رعایت شده و زن و مرد در نوع پوشش خود از لباس‌های تنگ، نازک، بدن‌نما و مهیج پرهیزند و در گفتار خود نیز از شوخی با نامحرم و گفتار جذاب و محرک دوری گزیده و رفتار توأم با تبرج، تبذل، اختلاط و خلوت‌گزینی با یکدیگر را کنار بگذارند و بر اساس ضابطه‌های دینی با هم تعامل داشته باشند، آن وقت است

دوم، قم، جامعه مدرسین.

طبرسی، فضل بن حسن (۱۴۱۲ق)، **مکارم الاخلاق**، ج دوم، قم، شریف‌رضی.

طریحی، فخرالدین (۱۳۷۵)، **مجمع البحرين**، تصحیح احمد حسینی اشکوری، ج سوم، تهران، مرتضوی.

طیبی، ناهید (۱۳۸۶)، **عطر عفاف**، قم، جامعه الزهراء علیها السلام.

— (۱۳۹۱)، «عفاف و حجاب مردان، بایدها و نبایدها و نقش آن در سالم‌سازی جامعه اسلامی»، در: **انديشه‌های راهبردی، زن و خانواده** (مجموعه مقالات)، تهران، پیام عدالت.

عسکری، حسن بن عبدالله (۱۴۰۰ق)، **الفروق فی اللغه**، بیروت، دارالافتاح الجديده.

غلامی، یوسف (۱۳۸۱)، **جلوه‌نمایی زنان و نگاه مردان**، قم، لاهیجی.

فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹ق)، **کتاب‌العین**، ج دوم، قم، هجرت.

کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۲)، **دوره مقدماتی حقوق مدنی خانواده**، تهران، میزان.

کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۲۹ق)، **کافی**، قم، دارالحديث.

— (۱۴۰۷ق)، **کافی**، ج چهارم، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

لمبروزو، جینا (۱۳۶۹)، **روح زن**، ترجمه پری حسام شه‌رئیس، تهران، دانش.

متقی هندی، علاء‌الدین (بی‌تا)، **کنز العمال**، تحقیق شیخ بکری حیاتی و شیخ صفوة الصفا، بیروت، مؤسسة الرسالة.

مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، **بحارالانوار**، تصحیح جمعی از محققان، ج دوم، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی.

مفضل بن عمر (۱۳۷۹)، **توحيد مفضل**، ترجمه محمدباقر مجلسی، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۹)، **استفتاءات**، قم، مدرسه امام علی بن ابیطالب علیه السلام.

مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (۱۳۷۴)، **تفسیر نمونه**، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

منسوب به علی بن موسی، امام هشتم علیه السلام (۱۴۰۶ق)، **الفقه المنسوب إلى الإمام الرضا علیه السلام**، تصحیح مؤسسه آل‌البيت علیهم السلام مشهد، مؤسسه آل‌البيت علیهم السلام

منابع

ابن‌شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۳۸۲)، **تحف العقول**، ترجمه احمد جنتی، تهران، امیرکبیر.

ابن‌منظور، محمدبن مکرم (۱۴۱۴ق)، **لسان العرب**، تصحیح جمال‌الدین میردامادی، ج سوم، بیروت، دارالفکر.

احسائی، ابن ابی‌جمهور (۱۴۰۵ق)، **عوالی اللثالی**، تصحیح مجتبی عراقی، قم، سیدالشهداء.

بروجردی، حسین (۱۴۲۲ق) **منابع فقه شیعیه** (ترجمه جامع احادیث‌الشیعه)، تهران، فرهنگ سبز.

بنی‌هاشمی خمینی، سیدمحمدحسن (۱۳۸۳)، **توضیح‌المسائل** **مراجع**، ج دهم، قم، جامعه مدرسین.

بهجت، محمدتقی (۱۳۷۵)، **توضیح‌المسائل**، قم، دفتر حضرت آیه‌الله بهجت.

تمیمی آمدی، عبدالواحدبن محمد (۱۳۶۶)، **تصنیف غررالحکم و دررالکلم**، تصحیح مصطفی درایتی، ج دوم، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.

حرعاملی، محمدبن حسن (۱۴۰۹ق)، **وسائل‌الشیعه**، قم، مؤسسه آل‌البيت.

خمینی، سیدروح‌الله (بی‌تا)، **تحریرالوسیله**، تهران، دفتر تنظیم و نشر آثار امام خمینی رضی عنه.

راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۴۱۲ق)، **مفردات ألفاظ القرآن**، بیروت، دارالقلم.

رجبی، عباس «حیا و خودآرایی؛ نقش آنها در سلامت روانی زن» (۱۳۸۳)، **معرفت**، ش ۸۷، ص ۴۸-۵۶.

سجستانی، ابی‌داود سلیمان بن اشعث (۱۴۲۵ق)، **سنن ابی‌داود**، تحقیق سعیدمحمد اللحام، بیروت، الریان.

صدوق، محمدبن علی (۱۳۷۶)، **امالی**، ج ششم، تهران، کتابچی.

— (۱۳۸۱)، **پس‌اداش نیکی‌ها و کسب‌گناهان (ترجمه ثواب‌الاعمال)**، ترجمه محمدعلی مجاهدی، قم، سرور.

— (۱۳۸۵)، **علل‌الشرايع**، قم، داوری.

— (۱۴۰۶ق)، **ثواب‌الاعمال و عقاب‌الاعمال**، ج دوم، قم، دارالشریف‌الرضی.

— (۱۴۱۳ق)، **من لا یحضره الفقیه**، تصحیح علی‌اکبر غفاری، ج